

POLSKI WYSIĘK ZBROJNY W I WOJNIE ŚWIATOWEJ 1914–1918

Autor: dr Andrzej Olejniczak
Koncepcja graficzna serii: Aleksandra Kaiper-Miszułowicz
Recenzje: dr hab. Jerzy Kirszak, dr hab. Filip Musiał
Korekta językowa: Piotr Kilmczak
Fotografie: Narodowe Archiwum Cyfrowe,
zbiory Daniela Koresia, domena publiczna

Sztandar ofiarowany Armii Polskiej we Francji
przez mieszkańców Filadelfii,
fot. NAC

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział we Wrocławiu

LEGIONY POLSKIE

W czerwcu 1908 r. Kazimierz Sosnkowski założył we Lwowie Związek Walki Czynnej - konspiracyjną, ponadpartyjną organizację wojskową, której jawną emanacją były od 1910 r. Związek Strzelecki we Lwowie i Towarzystwo Strzeleckie w Krakowie. W 1912 r. powstała Komenda Główna ZWC (i Związków Strzeleckich) z Józefem Piłsudskim jako komendantem głównym.

Biuro werbunkowe Legionów Polskich w Krakowie, 1914 r., fot. NAC

Rada Główna Związku Walki Czynnej, 1914 r., fot. NAC

Odezwa do Polaków.

Zbliża się chwila oswobodzenia z pod jarzma moskiewskiego.

Sprzymierzone wojska Niemiec i Austro-Węgierskie przekroczą wkrótce granicę Królestwa Polskiego. Już cofają się Moskale. Upada ich krwawe panowanie, ciężące na was do stu przeszło lat. Przychodzimy do Was jako przyjaciele. Zaufajcie nam!

Wolność Wam niesiemy i niepodległość, za którą tyle wycierpieli ojcowie Wasi. Niech ustąpi barbarzyństwo wschodnie przed cywilizacją zachodnią, wspólną Wam i nam.

Powstańcie, pomni Waszej przeszłości, tak wielkiej i pełnej chwali.

Połączyć się z wojskami sprzymierzonymi. Wspólnymi siłami wypędzimy z granic Polski azjatyckie hordy.

Przynosimy też wolność i swobodę wyznaniową, poszanowanie religii, tak strasznie uciskanej przez Rosję. Niech z przeszłości i z teraźniejszości przemówią do was jęki Sybiru i krwawa rzeź Pragi i katowania Unitów.

Z naszymi sztandarami przychodzi do was wolność i niepodległość.

Naczelne dowództwo niemieckich i austro-węgierskich armii wschodnich.

Odezwa naczelnego dowództwa niemieckich i austro-węgierskich wojsk wschodnich do mieszkańców Królestwa Polskiego, 1914 r., fot. NAC

POLACY!

Podajemy do wiadomości następujące odezwy Rządu narodowego:

POLACY!

W Warszawie utworzył się Rząd Narodowy. Obowiązkiem wszystkich Polaków jest skupić się w szeregach pod Jego Władzą, Komendantem polskich sił wojskowych mianowany został ob. Józef Piłsudski, którego rozporządzeniem wszyscy ulegać winni.

Warszawa 3 sierpnia 1914.

RZĄD NARODOWY.

Wybiła godzina rozstrzygająca! Polska przestała być niewolnicą i sama chce stanowić o swoim losie, sama chce budować swą przyszłość, rzuciła na szalę wyzwoleń własną siłę orężną. Kadry armii polskiej wkroczyły na ziemię KRÓLESTWA POLSKIEGO, zajmując ją na rzecz jej właściwego, istotnego, Jedynego gospodarza — LUDU POLSKIEGO, który ją swą krwią i łzami i wrogiem. Zajmują ją w imieniu Władzy Naczelnej Rządu Narodowego. Miesimy całemu Narodowi rozkazania kajdani, poszczególne zaś jego warstwowi warunki normalnego rozwoju.

Z dniem dzisiejszym CAŁY NARÓD skupił się w jednym obozie, pod kierownictwem RZĄDU NARODOWEGO. Po za tym obozem zostaną tylko zdradcy, dla których potrątny był bezwzględni.

KOMENDANT GŁÓWNY WOJSKA POLSKIEGO
Józef Piłsudski.

Na ziemię polską zaboru rosyjskiego, do kraju niewoli i najokrutniejszego gwałtu wszedli polscy żołnierze.

Strzelcy zdobyli Mińsk i okolice miejscowości i w zapośrednim porozumieniu z armią austriacką maszerują na Jędrzejów — Kielce ku Warszawie.

Ludność wieś z entuzjazmem znak ORLA BIAŁEGO. W kadry strzeleckie gromią się tłumnie chłopcy i robotnicy Królestwa, szczęśliwi, że ich powołano do walki z Rosją. Żywność i wszelkie potrzeby dostarczane są z zapasem. Komenda wojsk polskich organizuje władzę cywilną i powołuje najwyższych obywateli miejscowych do objęcia wszystkich działów samorządnej administracji, tworzy milicję. Na murach osad i miasteczek widnieją odezwy RZĄDU NARODOWEGO i KOMENDANTA GŁÓWNEGO.

Brodni! Wyzwolili się dusza Narodu z niewoli i nawiary we własne siły. Śmiały marz strzelców polskich do Królestwa postawił sprawę polską.

Nieugięta dzielność do Niepodległości przetrwała się w czynie, w rzeczywistości! — Polki strzeleckie postawione się ku Warszawie stworzyły w dziejach Polski nową kartę. Nigdy okoliczności nie skłoniły się bardziej pomyślnie do walki z Rosją. Jedynymi sprzymierzonymi Austrii — w dzisiejszym układzie stosunków (in więcej sił polskich) zajął wojska austriackie, ten dla nas lepszy, gdyż walcząc o swoje interesy mocarstwowe, Austrii popiera równocześnie sprawę polską.

Od nas samych, od naszej ofiarności, siły organizacyjnej i zdecydowania zależy przyszłość narodu.

W obliczu Niepodległości niema miejsca na wadnie społeczne i partyjne; latwiej jedna tylko pytanie — czy jesteśmy zdolni spełnić obowiązek narodowy? — Nie ulegniemy się danyj krwi i męstwa — całą mocą narodu popieramy braci walczących w Królestwie.

KOMISYA SKONFEDEROWANYCH STRONNICTW NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH objęła w dniu dzisiejszym zastępstwo RZĄDU NARODOWEGO, utworzonego w Warszawie, K. S. S. W. Jedną powołanym pomyślnie Gólcya i Białym Narodowym, informowała o biegu wypadków, organizowała pomoc w wielu części w Rosji.

Wydał Szkarbowy (Polski Szlach wojskowy) rozkazanie w najbliższych dniach objawiając, Komisyja skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych jako zastępstwo Rządu Narodowego w Warszawie.

KRAKÓW, 10 sierpnia 1914 r.

Odezwa Naczelnego Komitetu Narodowego, 1914 r., fot. NAC

LEGIONY POLSKIE

Równoległe od 1909 r. działała w Galicji organizacja Armia Polska, która wkrótce przekształciła się w Polskie Drużyny Strzeleckie - ich przywódcami byli Mieczysław Neugebauer, Henryk Bagiński i Marian Januszajtis.

Organizacje te, po zjednoczeniu latem 1914 r. i podporządkowaniu się Józefowi Piłsudskiemu, stały się zalążkiem późniejszych Legionów Polskich.

6 sierpnia 1914 r. Pierwsza Kompania Kadrowa (złożona po połowie ze Strzelców i Drużyniaków) wyruszyła z Krakowa na bój z Rosją o niepodległość Polski.

Oficerowie
I Brygady Legionów,
Kazimierz Sosnkowski (z lewej)
i Zygmunt Klemensiewicz,
1914-1917,
fot. NAC

Ułan legionowy,
1914 r., fot. NAC

Julian
Stachiewicz,
oficer legionowy
i Polskiej
Organizacji
Wojskowej,
fot. NAC

Józef Piłsudski,
brygadier Legionów
Polskich, 1916 r.,
fot. NAC

LEGIONY POLSKIE

W połowie sierpnia, już na terenie Królestwa Polskiego, dołączyły następne kompanie, z których sformowano 1 Pułk Legionów Polskich, przekształcony pod koniec roku w I Brygadę LP. W roku 1915 utworzono jeszcze Brygady II i III. Walczyły one w Karpatach i na Wołyniu. W 1917 r. Piłsudski zerwał z Państwami Centralnymi; został aresztowany przez Niemców, a Legiony rozwiązano. Z ich resztek utworzono zależny od Austrii Polski Korpus Posiłkowy oraz podległą Niemcom szczątkową Polską Siłę Zbrojną. W listopadzie 1918 r. odegrała ona istotną rolę we wskrzeszeniu Wojska Polskiego.

Oficerowie
5 batalionu Legionów
Polskich przeglądają
prasę w lesie pod
Dubniakami, 1916 r.,
fot. NAC

Lwów. Cmentarz
żołnierzy poległych
w I wojnie światowej,
fot. NAC

Walki II Brygady na
froncie wschodnim
na Bukowinie. Życie
obozowe w okopach
pod Rarańczą,
1915 r., fot. NAC

Polski Korpus Posiłkowy – pozycje
pod Rarańczą, 1918 r., fot. NAC

Ułan legionowy, 1914-1916,
fot. NAC

POLSKIE KORPUSY NA WSCHODZIE

ПОЛЯКИ!

Пробить часъ, когда завѣтная мечта Вашихъ отцовъ и дѣдовъ можетъ осуществиться.

Полтора вѣка тому назадъ живое тѣло Польши было растерзано на куски, но не умерла душа ея. Она жила надеждой, что наступитъ часъ воскресенія польскаго народа и братскаго примиренія его съ Великою Россіей.

Русскія войска несутъ Вамъ благоую вѣсть этого примиренія.

Пусть сотрутся границы, разрывавшія на части польскій народъ! Да воссоединится онъ воедино подъ скипетромъ РУССКАГО ЦАРЯ! Подъ скипетромъ этимъ возродится Польша, свободная въ своей вѣрѣ, языкѣ и самоуправленіи.

Одного ждетъ отъ Васъ Россія—такого же уваженія къ правамъ тѣхъ народностей, съ которыми связала Васъ исторія.

Съ открытымъ сердцемъ и братски протянутой рукой идетъ къ Вамъ навстрѣчу Великая Россія. Она вѣритъ, что не заржавеетъ мечъ, разившій врага при Грюнвальдѣ.

Отъ береговъ Тихаго Океана до сѣверныхъ морей движутся Русскія рати. Заря новой жизни занимается для Васъ.

Да воссияетъ на этой зарѣ знаменіе креста, символъ страданія и воскресенія народовъ.

Верховный Главнокомандующій,
Генераль-Адъютантъ НИКОЛАЙ.

POLACY!

Wybiła godzina, kiedy marzenia Waszych ojców i dziadów mogą spełnić się.

Lat sto pięćdziesiąt upływa odkąd Polska rozdarta została na części, lecz nie umarł duch ludu polskiego; on żył nadzieją, że nastąpi chwila odrodzenia Polski i bratniego pogodzenia się Jej z Wielką Rosją.

Rosyjskie wojska niosą Wam radosną wieść tego pogodzenia.

Niechaj zginą granice, dzielące lud Polski na części! I niech złączy się lud polski w jedną całość pod berłem CESARZA ROSYJSKIEGO! Pod tem berłem odrodzi się Polska ze swobodą wiary, języka i z samorządem.

Jednego tylko oczekuje od Was Rosja—takiego poszanowania praw tych narodów, z którymi Was związała historia.

Z otwartem sercem i pobratersku wyciągniętą dłońią idzie do Was Wielka Rosja. Ona wierzy, że nie zarzewiał miecz, który gromił wroga pod Grunwaldem.

Od brzegów Oceanu Wielkiego do północnych mórz posuwają się wojska rosyjskie; zarza nowego życia wschodzi dla Was.

Niech zabłyśnie nad tą zorzą znamię Krzyża świętego—symbol cierpień i zmartwychwstania narodów.

Zwierzchni Wódz Naczelny,
General-Adjutant MIKOŁAJ.

Odezwa księcia Mikołaja do Polaków,
1914 r., fot. NAC

Rosja, uważana za głównego ciemiężyciela narodu polskiego, już od 1914 r. patronowała polskim formacjom zbrojnym, które u boku armii rosyjskiej miały walczyć z państwami centralnymi. Dzięki temu powstały: Legion Puławski, potem Brygada i Dywizja Polska, a po rewolucji lutowej w 1917 r. – trzy Korpusy Polskie na Wschodzie. Z nich tylko I Korpus gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego osiągnął pełny stan organizacyjny.

Kawalerzyści Legionu Puławskiego,
ilustracja ze zbiorów Daniela Koresia

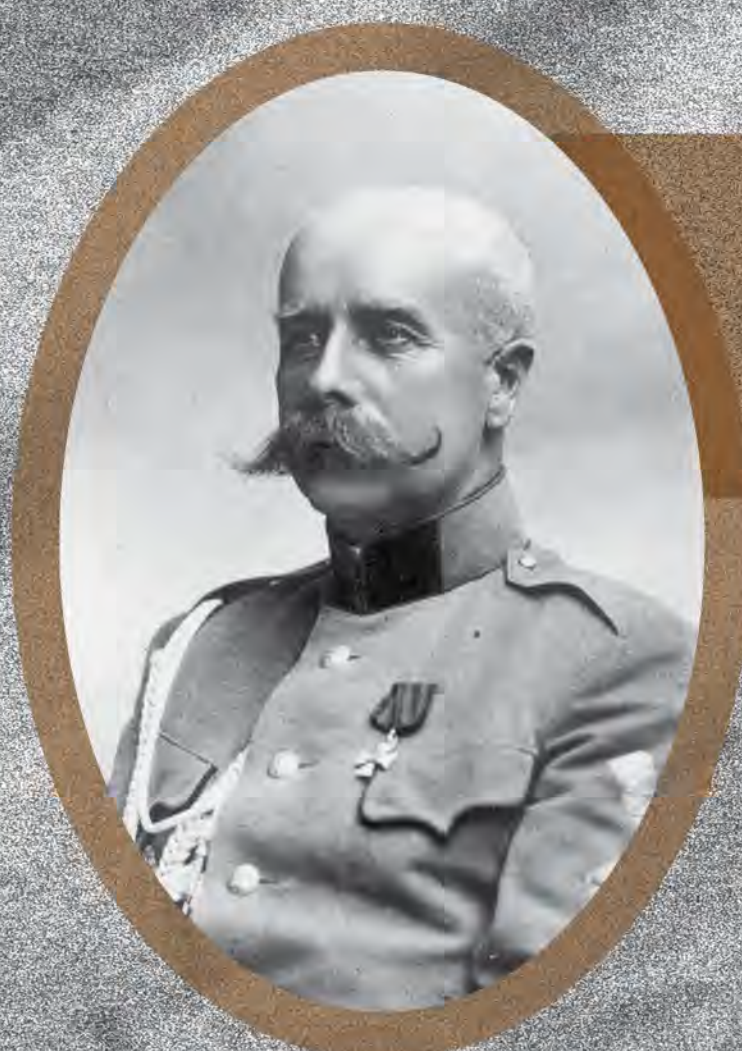

POLSKIE KORPUSY NA WSCHODZIE

II Korpusem dowodził początkowo gen. Sylwester Stankiewicz, później gen. Władysław Glass, a następnie płk Józef Haller. Korpus ten, złożony w części z legionistów II Brygady, skapitulował przed Niemcami pod Kaniowem. III Korpus, którego dowódcą był gen. Eugeniusz de Henning-Michaelis, brał udział w walkach z oddziałami Czerwonej Gwardii na Ukrainie. Skapitulował przed Austriakami w czerwcu 1918 r.

Twierdza w Bobrujsku, główne miejsce koncentracji I Korpusu w Rosji, zdjęcie lotnicze, 1920 r., fot. NAC

Gen. Eugeniusz de Henning-Michaelis, organizator i dowódca III Korpusu w Rosji, fot. NAC

Żołnierze Dywizji Strzelców Polskich z ofiarowanymi im standardami z powstania listopadowego, 1917 r., fot. domena publiczna

POLSKIE KORPUSY NA WSCHODZIE

Najlepiej zorganizowana polska formacja w Rosji, I Korpus gen. Dowbora-Muśnickiego, rozlokowana była na Białorusi. W walkach z Czerwoną Gwardią na początku lutego 1918 r. Korpus zdobył twierdzę Bobrujsk, która stała się później główną bazą formacji. Korpus skutecznie walczył przeciwko bolszewikom, lecz 21 maja 1918 r. został rozbrojony przez oddziały niemieckie, a jego żołnierzy odesłano do Warszawy.

I Korpus Polski – grupa oficerów 1 pułku inżynierii przed jednym z budynków twierdzy Bobrujsk, fot. NAC

... a Ta, powstaje z naszej
co nie zginęła, Krwi!

I Korpus Polski w Rosji – święto 3 Maja, 1918 r., fot. NAC

Poświęcenie kopca ku czci poległych żołnierzy I Korpusu polskiego, 1918 r., fot. NAC

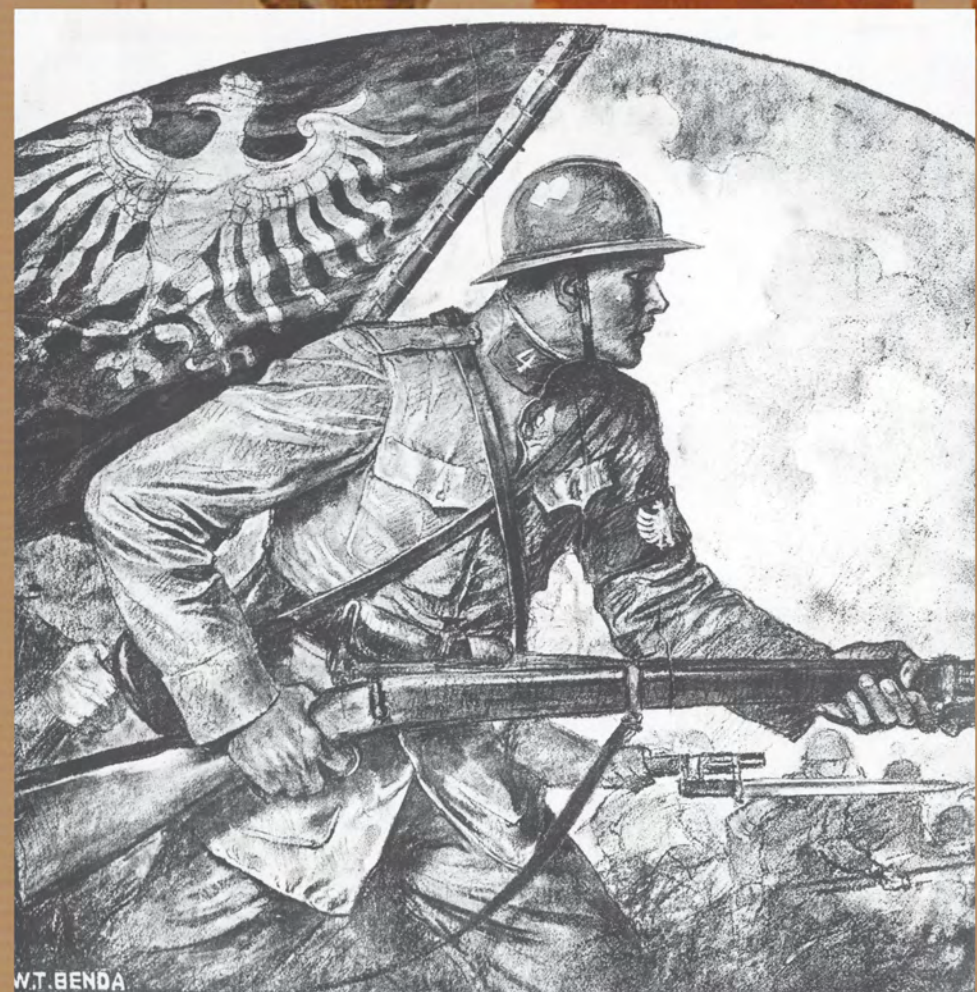
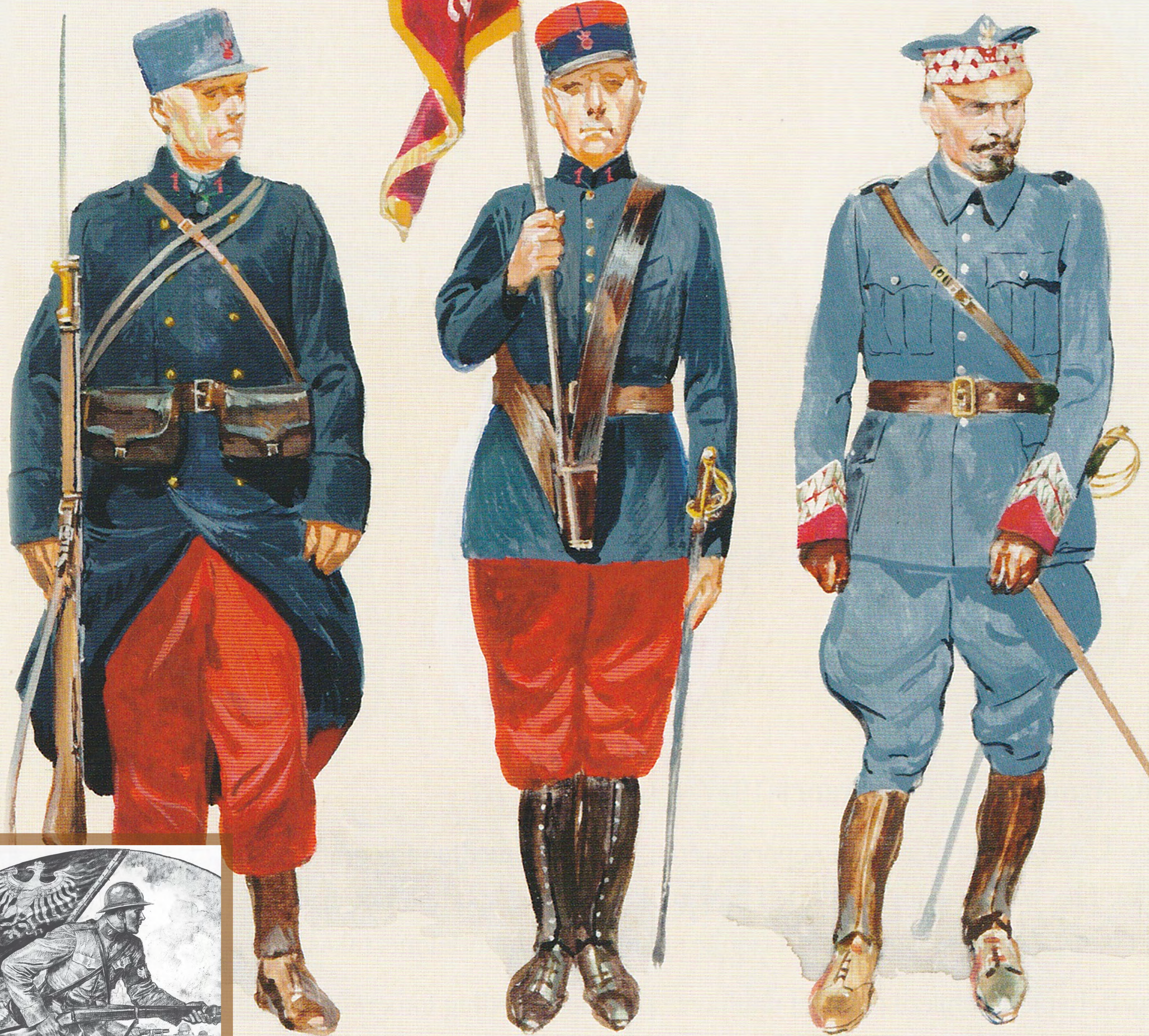
Dowódcy oddziałów I Korpusu Polskiego z generałem Józefem Dowborem-Muśnickim, Bobrujsk 1918 r., fot. NAC

I Korpus Polski – uroczystość 3 Maja. Jedna z bram wzniesionych w Bobrujsku z okazji święta narodowego, 1918 r., fot. NAC

ARMIA POLSKA WE FRANCJI

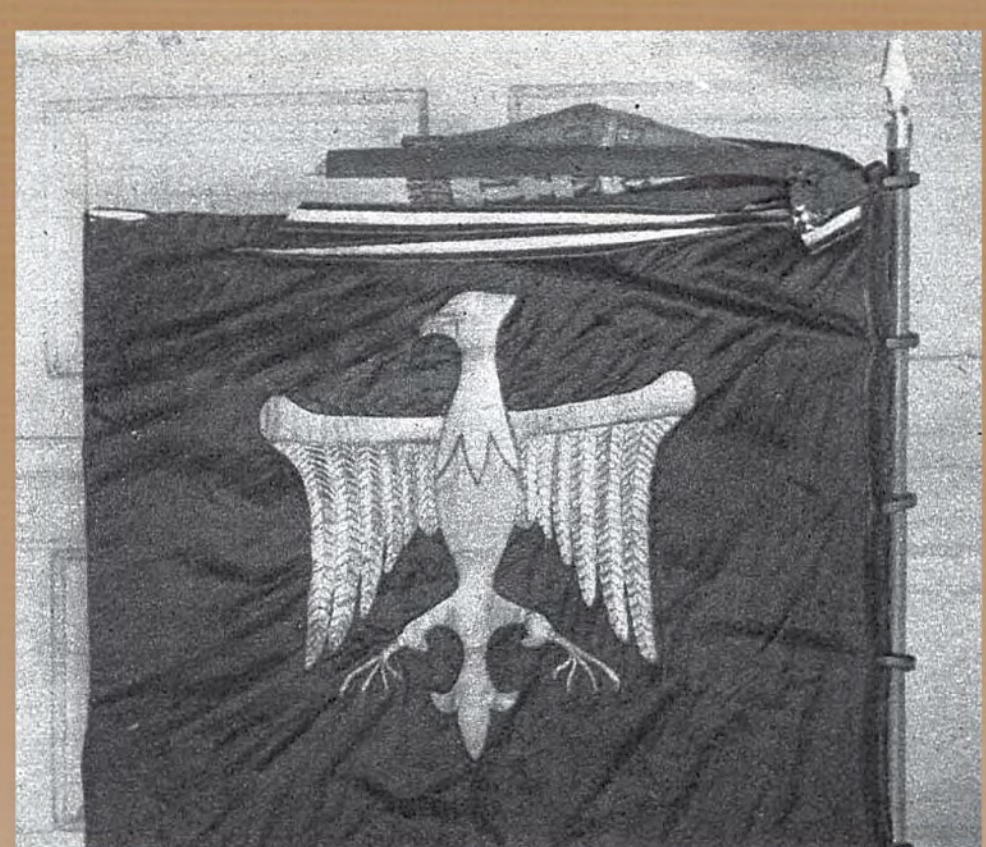
Dzięki Komitetowi Ochotników Polskich dla Służby w Armii Francuskiej zorganizowano dwa polskie pododdziały. Pierwszym byli Bajończycy, kompania wcielona do 1 pułku cudzoziemskiego. Druga kompania została zorganizowana w Rueil pod Paryżem i wcielona do 3 pułku cudzoziemskiego. Bajończyków skierowano na front w październiku 1914 r., lecz ze względu na wysokie straty zostali rozwiązani latem 1915 r.

Piechota Legionu Bajończyków i Generał Józef Haller, ilustracja ze zbiorów Daniela Koresia

ARMIA POLSKA WE FRANCJI
POLISH ARMY IN FRANCE
CENTRUM REKRUTACYJNE
RECRUITING CENTRE N°

Plakat rekrutacyjny do Armii Polskiej
we Francji, 1918 r., fot. NAC

Sztandar polskiej kompanii
„Bajończyków”, 1914 r.,
fot. domena publiczna

Armia Polska we
Francji – ośrodek
wyszolenia
w Sille-le Guillaume.
Wizyta szefa
francusko-polskiej
misji wojskowej
generała Louisa
Archinarda, 1917 r.,
fot. NAC

ARMIA POLSKA WE FRANCJI

Prezydent Republiki Francuskiej Raymond Poincaré powołał regularną armię polską dekretem z 4 czerwca 1917 r. Miała ona walczyć po stronie wojsk Ententy pod własnymi sztandarami, lecz pod dowództwem francuskim. Pierwszym naczelnym dowódcą Armii Polskiej we Francji został gen. Louis Archinard. W związku ze zmianami z 28 września 1918 r. naczelne dowództwo objął 4 października 1918 r. gen. Józef Haller.

5 Dywizja Syberyjska –
ćwiczenia Szkoły
Oficerskiej,
1918-1919 r.,
fot. NAC.

Dowództwu Armii
Polskiej we Francji
podlegała również
5 Dywizja Piechoty
na Syberii

5 Dywizja Syberyjska –
oddziały polskie w
Harbinie. Powitanie
gen. Baranowskiego
przez pozostałych
przy życiu żołnierzy
Dywizji Syberyjskiej,
marzec 1920 r.,
fot. NAC

Armia Polska we Francji – ośrodek
wyszkolenia w Sillé-le-Guillaume, 1917 r.,
fot. NAC

Płk Kazimierz Rumsza,
dowódca 5 Dywizji
Syberyjskiej, fot. NAC

ARMIA POLSKA WE FRANCJI

Nabór do Armii Polskiej prowadzono we Francji, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Brazylii, a pod koniec 1917 r. władze francuskie zezwoliły na przyjmowanie jeńców - Polaków z armii państw centralnych, także z obozów jenieckich we Włoszech. Latem 1918 r. 1 Pułk Strzelców wziął udział w walkach w Szampanii, a w październiku 1. Dywizja Strzelców Polskich obsadziła samodzielnie odcinek frontu w Wogezach.

Transport oddziałów armii generała Józefa Hallera z Francji do Polski, 1919 r., fot. NAC

20. lutego 1919 r. Numer 3-ci.

ŻOŁNIERZ POLSKI WE WŁOSZACH.

Tygodnik poświęcony życiu armii polskiej we Włoszech.
(Solcato polacco in Italia) pod redakcją kapitana M. Dziemił-Gabrowski. Adres: Cena egz. 10 cent.
Kontakcy: Roma, pod. M. Maestri via Araceli 33.

General Jozef Haller Naczelný Wódz Wojsk Polskich.

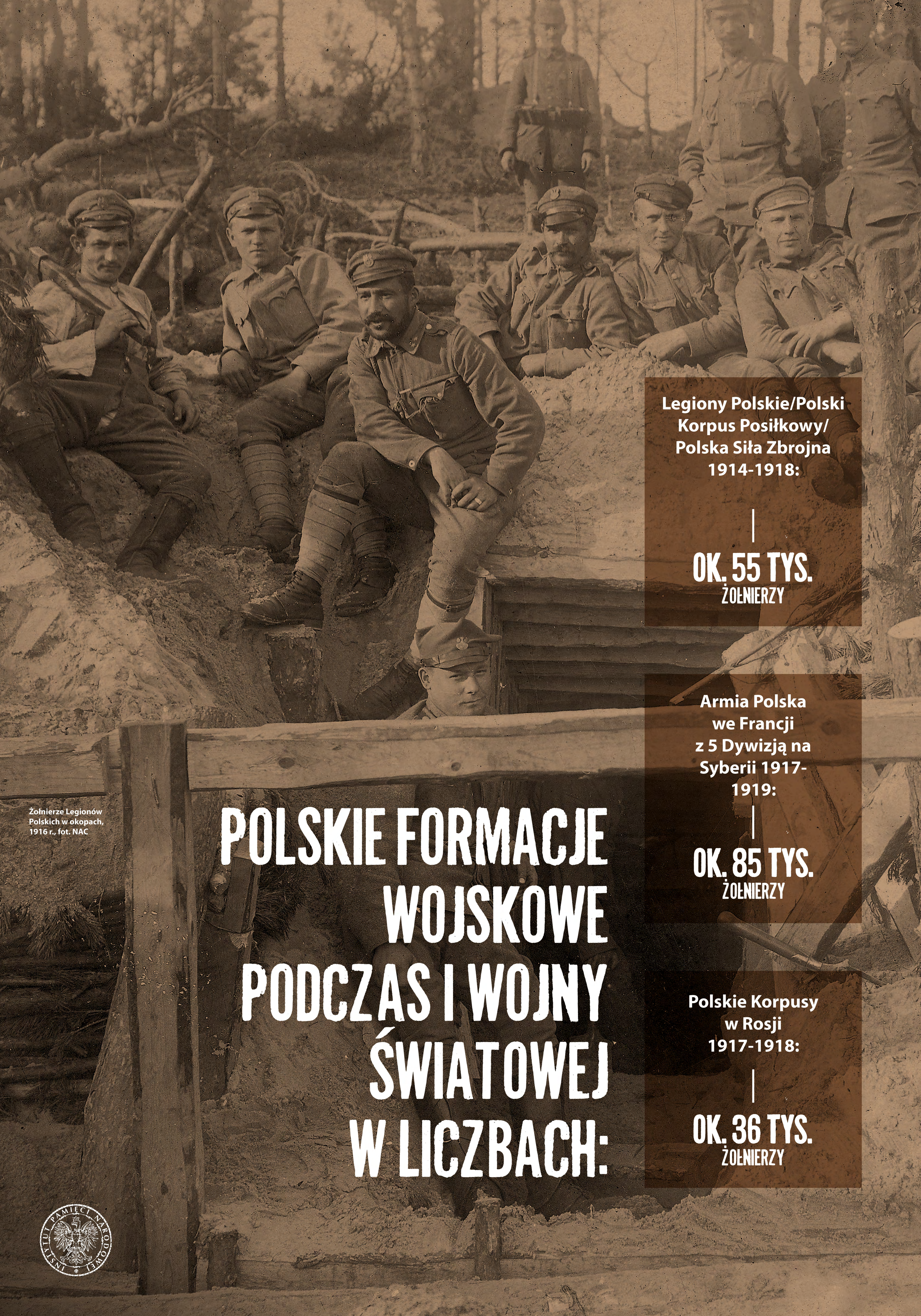
Wychodzący w Екатerynodarze «Wiedomości Wojskowe» z dnia 31.X. 1918 podpisaj następujący szkic biograficzny Wodza Naczelnego:

Armia polska we Włoszech – strona tytułowa gazety „Żołnierz Polski we Włoszech”, 1919 r., fot. NAC

Transport oddziałów armii generała Józefa Hallera z Francji do Polski, 1919 r. fot. NAC

Oddziały Armii Polskiej we Francji w drodze na front, 1918 r., fot. NAC

Zołnierze Legionów
Polskich w okopach,
1916 r., fot. NAC

POLSKIE FORMACJE WOJSKOWE PODCZAS I WOJNY ŚWIATOWEJ W LICZBACH:

Legiony Polskie/Polski
Korpus Posiłkowy/
Polska Siła Zbrojna
1914-1918:

|
OK. 55 TYS.
ŻOŁNIERZY

Armia Polska
we Francji
z 5 Dywizją na
Syberii 1917-
1919:

|
OK. 85 TYS.
ŻOŁNIERZY

Polskie Korpusy
w Rosji
1917-1918:

|
OK. 36 TYS.
ŻOŁNIERZY

